

УДК 338.48

Ткаченко Т.Г.*кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри фізики та вищої математики
Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва***Бутенко Т.А.***кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри інформаційних технологій, консалтингу і туризму
Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва***Сирій В.М.***старший викладач кафедри інформаційних технологій,
консалтингу і туризму
Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва*

ОЦІНКА ПРИВАБЛИВОСТІ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

EVALUATION OF ATTRACTIVENESS OF RURAL TOURISM IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Проаналізовано стан туристичної галузі та особливості впровадження сільського туризму в Україні. Розглянуто його привабливість в аспекті формування клієнтського попиту та розвитку сільської місцевості. Виконано огляд сучасних методичних підходів до оцінювання туристичної привабливості. Запропоновано спрощену процедуру її оцінки. Вказано шляхи стимулювання сільського туризму в Україні.

Ключові слова: туризм, сільський туризм, туристична привабливість, показники, методи оцінки.

АННОТАЦИЯ

Проанализировано состояние туристической отрасли и особенности внедрения сельского туризма в Украине. Рассмотрена его привлекательность в аспекте формирования клиентского спроса и развития сельской местности. Выполнен обзор современных методических подходов к оценке туристической привлекательности. Предложена упрощенная процедура ее оценки. Указаны пути стимулирования сельского туризма в Украине.

Ключевые слова: туризм, сельский туризм, туристическая привлекательность, показатели, методы оценки.

ANNOTATION

The state of the tourism industry and peculiarities of the introduction of rural tourism in Ukraine are analyzed. The attractiveness of rural tourism in the aspect of forming client demand and development of rural areas is considered. The review of modern methodical approaches to the assessment of tourist attractiveness is carried out. A simplified procedure of tourist attractiveness evaluation is proposed. The ways of stimulating rural tourism in Ukraine are indicated.

Keywords: tourism, rural tourism, tourist attractiveness, indicators, evaluation methods.

Постановка проблеми. В Україні туризм задекларовано одним із пріоритетних напрямів розвитку національної економіки. Головним чинником ефективного функціонування галузі є туристична привабливість, що потребує її якісного оцінювання. У сфері традиційного туризму фактори впливу, показники та методи оцінювання туристичної привабливості здебільшого визначені. Для сільського туризму, впровадження якого в Україні перебуває у початковому стані, така визначеність ще недостатня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO) і Світового банку, дохід України від

туризму становить близько \$2 млрд., тоді як цей показник в інших країнах Європи в 20–30 разів вище. Це, з одного боку, свідчить про невисоку туристичну привабливість України, з іншого – про значний неосвоєний потенціал.

Особливе місце в туристичній галузі посідає сільський туризм. У регіонах України, де немає санаторно-курортних можливостей і загальновідомих культурно-історичних пам'яток, інтерес до сільського туризму зумовлений передусім розв'язанням проблеми зайнятості сільського населення та наповнення місцевих бюджетів [1, с. 20]. За допомогою сільського туризму можуть бути вирішені питання поліпшення інфраструктури сільської місцевості, підтримки місцевих культурно-історичних пам'яток, захисту екології регіону. Сільський туризм на відміну від масового не справляє шкідливого впливу на природне й культурне довкілля і водночас робить істотний внесок у регіональний розвиток [2, с. 44–45].

Нині у працях дослідників немає єдиного визначення термінів «сільський туризм», «зелений туризм» і «агротуризм». Автори [3] вважають, що сільський туризм слід відносити лише до пасивного відпочинку у сільській місцевості, а зелений (екотуризм) і фермерський (агротуризм) – до активних видів туризму. На нашу думку, краще застосовувати термін «сільський туризм» як узагальнюваний для всіх видів альтернативного туризму в сільській місцевості.

Правовою базою для розвитку сільського туризму є закони України «Про туризм» і «Про особисте селянське господарство», які дають можливість упроваджувати його як вид підприємництва й як підсобну діяльність. Розвитком галузі переймається «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні». Вона займається його популяризацією, організує проведення конференцій, тематичних виставок, тренінгів та семінарів.

Суттєвим недоліком сільського туризму в Україні є практична відсутність його класте-

ризації за підтримки держави [4, с. 4]. Значущість кластерного підходу полягає у тому, що він пропонує ефективні інструменти стимулювання регіонального розвитку, внаслідок чого зростає зайнятість, підвищується конкурентоспроможність виробничих систем, зростають бюджетні надходження.

Невирішеними питаннями впровадження сільського туризму є відсутність методології формування концептуальних засад підприємницької діяльності, інструментарію впровадження територіально-виробничих форм та перспективних напрямів розвитку транскордонного співробітництва підприємців у сфері сільського туризму [1, с. 3].

Оцінку рівня розвитку туризму в певному регіоні зазвичай проводять згідно з методикою та рекомендаціями Всесвітньої туристичної організації (UNWTO). За цими рекомендаціями складений перелік основних показників, які дають можливість оцінити динаміку розвитку туристичної галузі. Найважливішими з них є: кількість туристів, тривалість їх перебування, витрати відпочивальників та доходи галузі.

Сучасні дослідження пов'язують туристичну привабливість насамперед із територією та об'єктами туристичної сфери. Під час визначення сутності, складників та встановлення закономірностей формування туристичної привабливості території серед науковців є суттєві розбіжності, що зумовлює розмаїття та недостатню узгодженість чинних методичних підходів до оцінки стану цього явища [5, с. 156]. На нашу думку, крім регіону та об'єктів, слід оцінювати також привабливість окремих видів туризму, які мають у регіоні суттєвий потенціал.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Специфіка сільського туризму в Україні, його недостатній розвиток, відсутність чіткої визначеності дослідників у виборі показників і методичних підходів до оцінювання привабливості сільського туризму в Україні вимагають спрощеної процедури оцінки для скорішого впровадження цього виду туризму.

Мета статті полягає у визначенні методичних підходів, факторів впливу і показників щодо оцінки туристичної привабливості сільського туризму в Україні, а також шляхів її поліпшення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним завданням оцінювання туристичної привабливості є визначення туристичного потенціалу території, об'єкта або виду туризму, який, з одного боку, здатний сприяти задоволенню мотиваційних потреб туриста (рекреаційних, пізнавальних, розважальних, спортивних та ін.), з іншого – виявити можливості соціально-економічного розвитку регіону. Здебільшого туристичну привабливість визначають порівнянням досліджуваного об'єкта не з його минулим станом, а з кращими або ідеальними зразками.

Зведена характеристика методичного забезпечення оцінки туристичної привабливості територій та об'єктів природно-рекреаційної сфери представлена в роботах [1, с. 94; 4, с. 4; 5, с. 157; 6, с. 100].

Основними методичними підходами визначені: Travel & Tourism Competitiveness Index, аудит інфраструктури та пам'яток, критеріальна оцінка доцільності утворення туристично-рекреаційних зон, методика експертної оцінки, маркетинговий аналіз конкурентного середовища на туристичному ринку, комплексна оцінка привабливості розвитку туристичної діяльності, комплексний аналіз можливостей підвищення туристичної привабливості, оцінка туристично-рекреаційного потенціалу та SWOT-аналіз.

Серед інструментів аналізу даних здебільшого зазначені: методи детермінованого факторного аналізу, інтегральний метод, рейтингове оцінювання, метод аналізу ієрархій, матричний аналіз, побудова профілю оцінки, кластерний аналіз та економіко-математичне моделювання.

Основними факторами, що впливають на туристичну привабливість названі: загальний імідж регіону, природно-кліматичні умови для відпочинку та оздоровлення, рівень розвитку інфраструктури та послуг, соціальна стабільність та безпека, доступність транспорту, економічний складник, духовна привабливість центрів релігійного паломництва, наявність пам'яток історії та культурно-освітня атракція.

Найбільш зручною характеристикою туристичної привабливості є її інтегральна оцінка. Побудова такої оцінки передбачає формування системи якісних і кількісних показників, вибір способу їх стандартизації та процедури агрегування.

Привабливість сільського туризму базується на природній привабливості місцевості, штучних атракціях, інфраструктурі (послугах), місцевій спільноті та її гостинності. Для оцінки привабливості слід об'єктивно визначити наявність і значущість цих атракцій для певних видів сільського туризму.

Природні ресурси (краєвиди) включають водний (річки, озера, потоки, джерела, болота, водосховища, заплави, водоспади тощо) та земельний (ліси, гори, полонини, долини, пляжі, печери, рослинний і тваринний світ тощо) складники.

Штучні ресурси сільської місцевості – це природні об'єкти (заповідники, заказники, ландшафтні парки, природничі маршрути); пам'ятки архітектури (фортифікаційні споруди, церкви, історичні будинки, пам'ятники, розкопки); культурні події (фестивалі, покази, виставки, ярмарки, ремісничі майстер-класи, свята, релігійні обряди, сільські забави); атракції рекреації (полювання, риболовля, подорожі, збирання і заготівля ягід і грибів, лікарських рослин, спостереження за природою).

Для оцінки природних і штучних атракцій слід визначити їх популярність (місцеву, регіональну, державну, міжнародну), унікальність,

доступність, екологічний та естетичний стан. Важливою характеристикою є високий рівень розмаїття пропонованих об'єктів, що надає більші можливості для задоволення попиту клієнтів, позитивно впливає на їх рішення щодо збільшення терміну перебування, повторного відвідання та поширення позитивних вражень серед знайомих.

Особливою атракцією є можливість перебування в умовах самотнього укладу сільського життя. Для агротуризму привабливим є застосування у сільському господарстві екстенсивних (традиційних) методів роботи.

Хоча більшість указаних атракцій може мати лише локальне значення, однак уміло складена туристична пропозиція може стати джерелом доходу як для окремого селянина, так і сільської спільноти та місцевого бюджету.

На рівень привабливості сільського туризму значний вплив мають інфраструктура місцевості та наявність послуг: дороги, транспортне сполучення, готелі, кемпінги, агросадоби, фінансові установи, магазини, заклади харчування, пункти охорони правопорядку, пожежної безпеки, охорони здоров'я, заправні станції, автосервіс, пункти прокату, заклади культури, засоби масової інформації, мобільний зв'язок, Інтернет тощо. Для їх оцінки слід з'ясувати наявність об'єктів, їх кількість, якість та географію.

Особливістю впровадження сільського туризму є можливість розподілення елементів інфраструктури та послуг між туристичними закладами та власниками домогосподарств, що дає змогу усунути проблеми та збільшити доходи сільського населення.

Специфічним складником привабливості сільської місцевості є місцева спільнота та її гостинність. Сільський туризм неминуче

пов'язаний із виникненням контакту відпочивальників з населенням. Його налагодженню можуть сприяти спільно організовані заходи (походи, екскурсії, сільські роботи). Сільський туризм має розвиватися спільними зусиллями всієї місцевої громади.

На нашу думку, в умовах практичної відсутності кластеризації та достатнього статистичного матеріалу для визначення системи показників привабливості сільського туризму та їх оцінювання слід застосовувати SWOT-аналіз та спрощену оцінку атракцій, які можуть бути використані для організації сільського відпочинку.

SWOT-аналіз допомагає виявити ключові фактори, які сприяють туристичній діяльності, слабкі сторони, можливості та загрози. У табл. 1 представлені основні показники стандартної матриці SWOT, які можна залучити для оцінки туристичної привабливості сільської місцевості, туристичних об'єктів або видів сільського туризму.

Після визначення базової системи показників слід конкретизувати сильні та слабкі сторони, провести оцінку можливостей і вірогідність настання загроз, проаналізувати їх взаємовплив на об'єкт дослідження.

Спрощену кількісну оцінку окремих атракцій сільського туризму можна виконати за допомогою звичної п'ятибальної шкали. Якщо для кожної атракції задати її питому вагу, можна визначити зважені оцінки, які в підсумку дають інтегральну оцінку туристичної привабливості.

У табл. 2 наведено приклад розрахунку такої оцінки. Для простоти довірливі вхідні дані визначені загалом для вибраних складників привабливості сільського туризму.

Таблиця 1

Основні показники SWOT-аналізу привабливості сільського туризму

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - наявність достатніх природних ресурсів; - наявність штучних атракцій; - високий рівень інфраструктури та послуг; - гостинність місцевої спільноти; - наявність сучасних і власних технологій; - наявність переваг перед конкурентами; - наявність фінансових ресурсів; - здатність до інновацій 	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність достатніх природних ресурсів; - відсутність штучних атракцій; - недостатній рівень інфраструктури та послуг; - конфлікти із місцевою спільнотою; - застарілі технології; - відсутність переваг перед конкурентами; - недостатні фінансові ресурси; - нездатність до інновацій
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - можливості для розвитку екотуризму та агротуризму; - розширення асортименту послуг; - готовність до зростання ринку; - диференційованість туристичної продукції 	<ul style="list-style-type: none"> - поява нових конкурентів; - повільне зростання ринку; - несприятлива політика з боку місцевих органів самоврядування

Таблиця 2

Оцінка привабливості сільського туризму

Показники	Питома вага, %	Оцінка	Зважена оцінка
Природні ресурси	30	5	1,5
Штучні ресурси	30	4	1,2
Елементи інфраструктури та послуги	20	3	0,6
Гостинність місцевої спільноти	20	4	0,8
Інтегральна оцінка	100		4,1

Наведену процедуру можна застосовувати для оцінювання привабливості території, туристичного об'єкта або окремого виду сільського туризму. Вона дає змогу оперативно визначити туристичний потенціал, допомогти у виборі бізнес-моделі та складанні відповідного бізнес-плану.

На нашу думку, основним напрямом підвищення туристичної привабливості територій, де немає санаторно-курортної та культурно-історичної бази, є саме сільський туризм. Попит на нього може бути сформований, передусім, створенням для міського населення рекреаційних можливостей за помірними цінами, поруч із місцем проживання та в будь-який час [7, с. 143].

Для поширення аграрного туризму слід удосконалити методичну та нормативно-правову базу, яка б визначала організаційні умови надання послуг; залучати спеціальні інформаційні ресурси; систематизувати налагоджені бізнес-моделі та бізнес-плани; організувати підготовку профільних фахівців, навчання та перекваліфікацію сільських господарів, незайнятого сільського населення.

Туристична привабливість територій напряму пов'язана з рівнем розвитку інфраструктури, особливо транспортної та готельної.

Дієвим механізмом розвитку сільського туризму є поєднання зусиль підприємців і влади з формування регіональних стратегій розвитку його територіально-виробничих форм, мотивації потенційних місцевих інвесторів.

На міжнародному рівні туристичну привабливість слід поліпшувати шляхом розвитку інституційного співробітництва, поглиблення співпраці з міжнародними організаціями, зокрема інвестиційними фондами, торгово-економічними представництвами, посольствами та консульствами.

Висновки. Сільський туризм посідає особливе місце у туристичній галузі України, насамперед у регіонах, де немає можливостей для впровадження його традиційних масових форм. Сільський туризм дає змогу розв'язувати проблеми зайнятості сільського населення та наповнення місцевих бюджетів. За його допомогою можуть бути вирішені питання поліпшення інфраструктури сільської місцевості, підтримки місцевих культурно-історичних пам'яток, захисту екології регіону.

Суттєвим недоліком сільського туризму в Україні є практична відсутність його кластеризації, що стримує застосування ефективних інструментів стимулювання регіонального розвитку.

Специфіка сільського туризму в Україні, його недостатній розвиток, відсутність чіткої визначеності дослідників у виборі показників і методичних підходів вимагають спрощеної процедури оцінки туристичної привабливості.

В умовах недостатньої кластеризації та відсутності статистичного матеріалу для визначення системи показників привабливості сільського туризму та їх оцінювання доцільним вважається застосування SWOT-аналізу та

спрощеної оцінки атракцій. Таку процедуру можна застосовувати для оцінювання привабливості території, туристичного об'єкта або окремого виду сільського туризму. Це дає змогу оперативно визначити туристичний потенціал, вибирати оптимальні бізнес-моделі та скласти відповідні бізнес-плани.

Основним напрямом підвищення привабливості сільського туризму є створення для міського населення рекреаційних можливостей за помірними цінами, поруч із місцем проживання та в будь-який час.

Для поширення аграрного туризму слід удосконалити методичну та нормативно-правову базу, систематизувати налагоджені бізнес-моделі та бізнес-плани, організувати підготовку профільних фахівців, навчання та перекваліфікацію сільських господарів, незайнятого сільського населення.

Дієвим механізмом розвитку сільського туризму є поєднання зусиль підприємців і влади з формування регіональних стратегій розвитку його територіально-виробничих форм, мотивації потенційних місцевих інвесторів.

Перспектива подальших розвідок полягає в апробації та вдосконаленні процедури оцінювання туристичної привабливості для побудови інтегрованої бізнес-моделі відновлення спортивно-оздоровчої бази в заповідній зоні навчально-дослідного лісгоспу Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва [8, с. 15].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Герасименко В.Г., Нездоймінов С.Г. Аграрний туризм як вид підприємництва: монографія. Одеса: Пальміра, 2011. 178 с.
2. Мунін Г., Зінов'єв Г. Сільський туризм – альтернативний вид туризму. Сільський туризм зелений. 2003. № 111. С. 44–45.
3. Подмогильный С., Подмогильная С. Сельский зеленый туризм в Украине. URL: http://tourlib.net/statti_tourism/podmogilnye.htm (дата звернення: 11.05.2018).
4. Дармостук Д.Г. Развитие сельского туризма через создание туристических кластеров. Теория та практика державного управління. 2016. № 4(55). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2016-4/doc/2/13.pdf> (дата звернення: 11.05.2018).
5. Куніцин С.В. Оцінка туристичної привабливості територій та об'єктів природно-рекреаційної сфери. Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета. 2011. Вып. 30. С. 155–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VzKipu_2011_30_36 (дата звернення: 11.05.2018).
6. Давидова О.Г. Методи оцінювання туристичної привабливості регіонів країни. Український соціум. 2015. № 4. С. 97–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2015_4_11 (дата звернення: 11.05.2018).
7. Сотников Ю.О., Сирий В.М. Шляхи підвищення туристичної привабливості територій. Матеріали підс. наук. конф. (Харків, 13–14 березня 2018 р). Харків: ХНАУ, с. 142–143.
8. Впровадження сільського туризму в Україні: проблеми, бізнес-моделі, бізнес-планування / Т.А. Бутенко, В.М. Дьоміна, В.М. Сирий, Ю.О. Сотников. Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». 2018. № 1. С. 10–16.